

Katsaus

Tarmo Malmberg

Antikapitalistis-vasemmistolainen journalismikritiikki Ranskassa 1800-luvulta 2000-luvulle

Tarkastelussa Pauline Perrenot'n ja Dominique Pinsollen tuoreet tutkimukset

Pauline Perrenot. Les médias contre la gauche. Marseille: Agone, 2023. 310 sivua.

Dominique Pinsolle. À bas la presse bourgeoise! Deux siècles de critiques anticapitaliste des médias de 1836 à nos jours. Marseille: Agone, 2022. 252 sivua.

Kapitalismikritiikki menetti suosiotaan mediatutkijoiden keskuudessa 1980-luvulla, kun uusliberalismi löi itsensä läpi. Uusliberalistinen viestintäpoliittinen ajattelu johti siihen, että aiempi mediajärjestelmän normatiivinen ohjaus pyrittiin jättämään markkinoiden tehtäväksi. Väitetyksi kysynnän ja tarjonnan laki oli paras tapa järjestää mediaolot. Samalla mediakritiikissä palattiin 1800-luvun perinteen sijaan 1700-luvulle: kysymys sananvapaudesta vapautena valtion harjoittamasta kontrollista korvasi kysymyksen sananvapaudesta vapautena ”rahan sensuurista”, kuten 1800-luvulla sanottiin. Edellinen kysymys oli polttava porvariston taistellessa aatelista vastaan, kun taas jälkimmäinen heräsi porvariston ja työväenluokan välisen taistelun tuloksena. Jälkimmäistä, antikapitalistista journalismi- ja mediakritiikkiä on Ranskassa harjoitettu aina 1830-luvulta alkaen. Napoleonin sotia (1799–1815) seuranneen restauraation aikana rahanvalta ja kaupallistunut lehdistö saivat jalansijaa maassa. Tästä alkanut historia on Dominique Pinsollen kirjan *À bas la presse bourgeoise! (Alas porvarillinen lehdistö!, 2022)* aiheena. Sitä täydentää hyvin Pauline Perrenot'n *Les médias contre la gauche (Mediat vasemmistoa vastaan, 2023)*, joka käsittelee ranskalaisen journalismin tilaa presidentti Emmanuel Macronin valtakaudella. Lähden liikkeelle jälkimmäisestä.

Pauline Perrenot'n kirja perustuu Acrimed-yhdistyksen keräämään analyysiaineistoon. Acrimed – lyhenne tulee sanoista *Action-Critique-Médias* – on tutkijoiden, toimittajien ja poliittisten aktivistien yhteenliittymä, joka on toiminut vuodesta 1996 alkaen. Yhdistyksen julkaisujen idea on sama kuin esimerkiksi *Columbia Journalism Review*'n (1959–) tai *Media & viestintä* -lehden vuosina 1998–2013

julkaiseman *Journalismin vuosikirjan*: käsitellä tuoreeltaan uutis- ja ajankohtaiskirjoittelun ilmiöitä. Acrimedien kokoaman aineiston tarjoama kuva ranskalaisen journalismin nykytilasta on erittäin kriittinen. Ranskalainen lehdistö sanoo olevansa itsenäinen ja puolustavansa moniarvoisuutta, pluralismia. Käytännön todistus on Perrenot'n mukaan kuitenkin päinvastainen. Tosiasiassa toimittajat ovat epäitsenäisiä ja katsovat maailmaa vain yhdeltä suunnalta. Tuloksena on yhdenmukainen ajattelutapa (*pensée unique*), joka näkyy vasemmistolaisten näkemysten sulkemisessa julkisen sanan ulkopuolelle.

Perrenot tukee johtopäätöstään erottamalla neljä journalismin tyyppiä, jotka syrjivät systemaattisesti vasemmistoa: hovijournalismin, normalisointijournalismin, luokkajournalismin ja poliisijournalismin. Selvennän niiden sisältöä sekä sitä mekanismia, jolla kukin niistä häivyttää vasemmiston kannat lukijoiden ja katsojien näköpiiristä. Vasemmistolla Perrenot tarkoittaa Ranskan vasemmistopuolueita, sosialistipuoluetta (PS), kommunistista puoluetta (PCF), Lannistumaton Ranska - puoluetta (LRI) sekä aiempaa vasemmistokoalitiota (Nupes), mutta myös vuodenvaihteen 2018–2019 keltaliivien tapaisia puolueista riippumattomia yhteiskunnallisia liikkeitä.

Hovijournalismia (*journalisme de cour*) edustaa esimerkiksi vuonna 2017 virkaansa astuneen presidentti Emmanuel Macronin käsittely tiedotusvälineissä. Perrenot luonnehtii hovijournalistista tyyliä käsitteillä teatterimaistaminen (*spectacularisation*), henkilöistäminen (*personnalisation*) ja julkkishenkisyys (*peopolitisation*). Yhdessä ne kuvaavat, miten *human interest* -journalismi on ulottunut myös tasavallan korkeimman johdon käsittelyyn. Perrenot sanookin, että journalististen genrejen sekoituksesta on tullut uusi genre (s. 39). Tämä pätee myös hovijournalismiin. Jo ennen presidenttikauttaan mediat käsittelivät Macronin poliittista uraa ikään kuin kyse olisi ollut televisiosarjasta ja tasoittivat näin hänen tietään Elysée-palatsiin. Vuonna 2016 joukko Ranskan päämedioiden (*L'Expressin*, *Le Monden*, France 2 -televisiokanavan) toimittajia kutsuikin Macronia eräänlaiseksi ”Messiaaksi tai kaitselmuksen valitsemaksi mieheksi” (s. 21). Näin mediat mahdollistivat sen, että Macronista tuli lyhyessä ajassa suuren luokan poliittinen mediatähti, joka nousi valtaan ohi vanhojen puolueiden. Perrenot (s. 23) kuvaa hovijournalismia tavaksi muuttaa politiikan journalismi vaalidramaturgiaksi – siis vaalien käsittelemiseksi draaman lakeja noudattavana tarinana (*storytelling*; ilmiöstä laajemmin ks. Salmon 2007). Tyypillistä tällaiselle politiikan journalismille on, että yhteiskunnalliset rakennetekijät häivytetään taka-alalle niin, että politiikkojen toimintaa voidaan kuvata runousopista lainatuin keinoin. Tuloksena on yksi-, ei monipuolinen aiheenkäsittely.

Normalisointijournalismissa (*journalisme de dédialisation*) on Perrenot'lle kyse erityisesti Ranskan äärioikeistolle ominaisten teemojen arkipäiväistämistä niin, ettei niitä enää pidetä äärikantoina ja demonisoitavina. Esimerkiksi tästä sopii Éric Zemmourin tapaus. Macronin tavoin tästä laitaioikeistolaisesta presidenttiehdokkaasta tehtiin mediahahmo, joka sai vuoden 2022 presidentinvaaleissa näkyvyyttä kaikkialla (s. 79). Näin normalisoitiin äärioikeistolle ominaista autoritaarista puhetapaa, joka keskittyy erityisesti islaminuskoon, maahanmuuttoon ja turvallisuuteen (s. 77). Samalla jätettiin huomiotta vasemmiston esittämät vaihtoehtoiset teemat. Osasyynä kehitykseen on Perrenot'n mielestä television puheohjelmien keveneminen talk-show - tyyppisiksi. Pääpaino niissä ei ole enää argumenteilla ja ajatuksilla vaan henkilöillä ja tunteiden nostattamisella, mikä muuttaa poliittiset keskustelut ”viriileiksi

kukkotappeluiksi” (s. 93). Kannattavuuden tavoittelu ja muut paineet saavat myös painomediat menettelemään vastaavalla tavalla.

Luokkajournalismi (*journalisme de classe*) sisältää Perrenot’n kuvaamana edellisiä ajankohtaiskirjoittelun tyyppisiä vähemmän ”glamouria”. Kyse on valtavirtajournalismin suhteesta työväestöön ja työväenluokkaan sellaisena kuin se ilmenee työolojen ja sosiaalisten kysymysten käsittelynä (*journalisme social*). Suhde on kielteinen, jopa vihamielinen. Sama ilmiö on havaittu Britanniassa (Jones 2012) ja Yhdysvalloissa (Martin 2017): työväestön elämä saa yhä vähemmän huomiota julkisuudessa, ja silloin kun se saa, siitä annetaan kielteinen kuva. Perrenot kutsuu suhtautumista julkeaksi ja osoitukseksi luokkavihasta (s. 149). Se vastaa hyvin vähän, jos lainkaan toimittajien itsestään antamaa käsitystä monipuolisen tiedonvälityksen turvaajina. Osasyynä on Perrenot’n mielestä toimittajakunnan porvarillistuminen, osaksi se, että talousasiat ja sosiaaliset kysymykset erotetaan käytännön toimituskäytännössä toisistaan, ja osaksi se, että työriitoja käsitellään pelkästään ammattiyhdistysliikkeen sekä työnantajien välisenä voimainittelönä. Tätä puolestaan selittää rahanvallan aiempaa määräävämpi ote medioista, siis työnantajapuolen näkökulman hallitsevuus (s. 162). Sen selitys taas liittyy mediaomistuksen keskittymiseen. Lopputuloksena on julkaisijoihinsa nähden entistä epäitsenäisempi lehdistökenttä.

Poliisijournalismi (*journalisme de préfecture*) vaatii ilmiönä täsmennyksen. Poliisilaitos on uutistoiminnan keinojen vakiintumisen alusta alkaen 1800-luvulla muodostanut toimittajien luonnollisen yhteistyökumppanin, jonka antamien tietojen julkistaminen on ollut uutistoimittajien perustehtäviä. Perrenot tarkoittaa käsitteellä kuitenkin sitä, että toimittajat yhdessä poliisilaitoksen (sekä siitä vastaavan sisäministeriön) kanssa näkevät päätehtäväkseen yhteiskunnallisen järjestyksen ylläpitämisen. Tämän seurauksena hämärtyy raja sen välillä, toimivatko journalistit tiedonvälittäjinä vai poliisin apureina (s. 179). Uutistoiminnan ja poliisitoiminnan välistä symbioosia kuvaa kärjistyneesti mielenosoitusten mediakäsittely. Ranskassa on tullut tavanomaiseksi, että televisiokanavat esittävät poliisin kuvaamaa ja käyttöönsä antamaa aineistoa. Tyypillistä on myös se, että ennen mielenosoituksia luodaan yleistä pelon ilmapiiriä, jolla etukäteen oikeutetaan poliisin järjestelmällistä väkivaltaa mielenosoittajia kohtaan. Mielenosoitusten yhteydessä toimittajat ovat etsineet Twitteristä (nykyinen X) tietolähteikseen mielenosoituksiin kielteisesti suhtautuvia haastateltavia (s. 220–221). Ranskalaisen toimittajakunnan keskuudessa vallitseekin hyvin negatiivinen suhtautuminen ammattiyhdistysliikkeeseen ja työtaisteluihin. Tällainen asenteellisuus taasen puhuu sen Perrenot’n teesin puolesta, että toimittajat juhlapuheistaan huolimatta kannattavat yksipuolista tiedonvälitystä.

Paitsi ajankohtaismedioiden yleiseen pinnallistumiseen ja politisoitumiseen kohdistaa Perrenot syyttävän sormensa toimittajakoulutukseen (s. 267–268). Hän katsoo, että arvovaltaisimmatkin toimittajakoulutuslaitokset valmistavat opiskelijoitaan vähämerkityksisen journalismin harjoittajiksi, eivätkä ne rohkaise reflektiivistä ja kriittistä keskustelua tai lisää tutkivan journalismin sekä yhteiskuntakritiikin arvostusta tulevassa toimittajakunnassa. Näin toimittajakouluttajat yhdenmukaistavat ammattikuntaa ylhäältä käsin, mitä tukee opiskelijoiden valikoituminen alalle parempiosaisista yhteiskuntapiireistä. Koska uusien toimittajapolvien opetuksessa tekniset taidot ovat asioihin syvälle pureutumista tärkeämpiä, totutetaan opiskelijoita kustannuksiltaan halvan rutiinijournalismin tekemiseen sekä tarkastelemaan etäisyyden päästä käsittelemään ajankohtaistapahtumia. Kun opiskelijoita koulutetaan

silmämääränä ”työelämän realiteetit”, tarkoittaa tämä käytännössä sitä, että he ovat asioihin huonosti perehtyneitä, väittää Perrenot.

Dominique Pinsollen *À bas la presse bourgeoise!* (2022) tukee Perrenot’n aikalaisdiagnoosia kuvaamalla antikapitalistisen journalismikritiikin vaiheita Ranskassa. Vuoden 1789 vallankumous oli taannut sanan- ja lehdistönvapauden. Ne joutuivat kuitenkin koetukselle ensin Napoleonin keisarinvallan aikana ja sitten markkinavoimien ottaessa otteen lehdistön kehityksestä. Näin hahmottui journalismikeskustelun ja mediakritiikin perusteema, kysymys yhtäältä valtion ja toisaalta yksityisen yritystoiminnan roolista yhteiskunnan edellyttämän ajankohtaistiedon tuottamisessa ja levittämisessä. Kyse on lehdistön kautta harjoitetun poliittisen kontrollin ja sanomalehden tavaramuodon mukanaan tuomista seurauksista. Työväenliikkeen ja poliittisen vasemmiston tavoitteena on Pinsollen mukaan ollut 1800-luvulta lähtien katkaista medioiden ja kapitalismin välinen side (s. 215). Käytetty keinovalikoima on hieman vaihdellut ajan kuluessa, vaikka päätavoite onkin pysynyt suunnilleen samana. Siinä voidaan pääpiirteissään erottaa seuraavat painotukset ja joitakin niiden esiintymisajankohtia, jotka ovat saaneet poliittisen kentän vasemman laidan vaatimaan porvarillisen lehdistön aisoihin panemista.

Ranska kärsi nöyryyttävän tappion Preussia vastaan käydyssä sodassa vuonna 1870. Yhtenä tämän seurauksena oli Pariisin kommuuni ja sen verinen kukistaminen seuraavana keväänä. Kommuunia vastaan kohdistui tiedotusvälineiden yleinen vihamielisyys, ja tämä sai vasemmiston näkemään lehdistökysymyksen yhä enemmän yhteiskunnallisena kysymyksenä. Sanomalehdet saattoivat olla vapaita ainoastaan, jos ne olivat samanaikaisesti vapaita sekä valtion kontrollista että porvariston otteesta. Mahdollistihan rahanvalta valtiovallan tavoin mielipidevainon. Olojen rauhoituttua kohdistui arvostelu myös lehtiyriyten keskittymiseen ja mainontaan. Ensimmäisen maailmansodan (1914–1918) aikainen ankara sotasensuuri, jota pidettiin avoimena aivopesuna, antoi uudestaan tukea näkemykselle siitä, että tarvittaessa lehdistö kykeni toimimaan massiivisena manipulaatio- ja propagandakoneistona. Sodan jälkeen esitettiinkin lehtialan kansallistamista, ja Ranskan kansanrintamahallituksen (1936–1937) ohjelmassa osin näkyi tämä sävy. (Sosialisoitajatus ei ollut uusi, sen puolesta olivat aikaisemmin Saksassa puhuneet konservatiivit.) Lehdistön korruptio, lehtien ja toimittajien lahjonta sekä vastaava levisi Ranskassa sotien välillä, niin että käsitys mädästä (*pourrie*) lehdistöstä vallitsi yleisesti. Asiaa ei parantanut lehdistön yhteistyö saksalaismiehittäjien kanssa toisen maailmansodan aikana (1940–1944). Kaikki tämä piti vasemmistossa yllä käsitystä, jonka mukaan porvarillisiin lehtiin ei voi luottaa, koska ne valehtelevat. Vuoden 1968 Pariisin toukokuu herätti uudestaan henkiin toisen maailmansodan jälkeisen totaalihyökkäyksen vallitsevaa mediajärjestelmää vastaan, sillä kertaa pääkohteenaan televisio. 1960-luvun loppu ja 1970-luku olivat muuallakin uutistoiminnan arvostelun ”kulta-aikaa”, jolloin edellisen kerran mediatutkimuksessakin oltiin laajalti kiinnostuneita journalismin objektiivisuudesta (2010-luvullahan aihe palasi tutkimuskentän keskiöön).

Sen lisäksi, että vasemmistolainen lehdistökritiikki on kohdistunut taloudellisen vallan mukanaan tuomaan poliittiseen mielipidevaltaan, sitä on kiinnostanut myös toimittajien ammatillinen asema – siis yhteiskunnallisen makrokysymyksen sijaan enemmän journalistisen kentän mikrotaso. Ranskassa oli maailmansotien välillä pyritty ensi kertaa lainsäädännöllisesti määrittelemään ja turvaamaan toimittajan ammatti. Tämä heijastui sodanjälkeiseen journalismikritiikkiin 1950–1960-luvulla.

Toimittajakunnan järjestäytyessä alkoi vasemmistolaisvävyinen arvostelu nousta myös lehtitalojen sisältä. Aikanaan tätä liikehdintää kutsuttiin yleensä toimitusdemokratiaksi (Saksassa termi oli *Mitbestimmung*). Teema nousi uudelleen esiin, kun medioiden 1980-luvun deregulaatio- eli kaupallistamisvaihetta seurasi Ranskassa 1990-luvulla uusi radikaalin journalismikritiikin aalto. Yhtenä sen tunnettuna edustajan toimi sosiologi Pierre Bourdieu (1996) ja foorumina *Le Monde diplomatique* -lehti (1954–), jonka toimittaja Serge Halimi (1997) julkaisi häijyn hyökkäyksen valtajournalismia vastaan. *Le Monde diplomatique*, jonka osakekannasta 49 prosenttia on lehden toimittajien sekä lukijayhdistysten omistuksessa, edustaa harvinaista taloudellisesta itsenäisyydestään kiinni pitävää lehtityyppiä. Se on jopa tehnyt yksityiskohtaisen ehdotuksen Ranskan mediaolojen uudistamiseksi (Rimbert 2014; lehden toimintatavan esittelynä ks. Bréville ja Rimbert 2023). Ehdotusta kannattaa samanlainen ajatus kuin eräitä muita reformiesityksiä: tiedotustehtävää täyttävät mediat tulee ymmärtää julkishyödykkeinä ja julkisena palveluna, jonka rahoitus on järjestettävä toisin tavoin kuin yksityisen pääoman turvin. Tämä viestintäpoliittinen henki löytyy myös Perronot’n ja Pinsollen kirjoista.

Sekä Perronot’n että Pinsollen työn voi nähdä osana 2010-luvun puolivälistä voimistunutta epäluuloa, joka kohdistuu tiedotusvälineiden, tällä kertaa eritoten digitaalisten medioiden oletettuihin epäsuotaviin vaikutuksiin. Ranskassa on lisäksi kannettu huolta 1980-luvulta alkaneesta joukkotiedotusvälineiden omistuksen kasvavasta keskittymisestä samoihin käsiin. Vallitsevassa ilmapiirissä ei ole ollut yllättävää, että antikapitalistinen journalismi- ja muu mediakritiikki on noussut jopa yleiseen keskusteluun. Tästähän käy osoituksena se, että uusi ”algoritminen” mediamaailma on nostanut esiin uhkakuvia, jotka ovat tuttuja mediahistorian aiemmista vaiheista. Näihin kuuluu pelko siitä, että kapitalismi, rahanvalta tai, kuten nykyään sanotaan, ansaintalogiikka uhkaa yhteiskuntajärjestystä ja yksilöiden itsemääräämistä (esim. Couldry ja Mejias 2019). Voidaan siksi hyvällä syyllä odottaa, että Perronot’n ja Pinsollen tapaiset antikapitalistiset ja vasemmistolaishenkiset media-analyysit eivät jää viimeisiksi.

Kirjallisuus

- Bourdieu, Pierre. 1996. *Sur la télévision*. Paris: Liber – Raisons d’agir.
- Bréville, Benoît ja Pierre Rimbert. 2023. Un journal non aligné, une bataille à mener ensemble: soutenir et renforcer ”Le Monde diplomatique”. *Le Monde diplomatique* novembre, 1 ja 20–21.
- Couldry, Nick ja Ulises A. Mejias. 2019. *The Costs of Connection: How Data Is Colonizing Human Life and Appropriating It for Capitalism*. Stanford: Stanford University Press.
- Halimi, Serge. 1997. *Les nouveaux chiens de garde*. Paris: Liber – Raisons d’agir.
- Halloran, James D., Philip Elliott ja Graham Murdock. 1970. *Demonstrations and Communication: A Case Study*. Harmondsworth: Penguin.
- Jones, Owen. 2012. *Chavs: The Demonization of the Working Class*. London: Verso.
- Martin, Christopher. 2017. *No Longer Newsworthy: How the Mainstream Media Abandoned the Working Class*. Ithaca: Cornell University Press.
- Rimbert, Pierre. 2014. Projet pour une presse libre: soustraire les médias à l’emprise de l’argent et de l’État en créant un service mutualisé. *Le Monde diplomatique* décembre, 20–21.

Salmon, Christian. 2007. *Storytelling: la machine à fabriquer des histoires et à formater les esprits*. Paris: La Découverte.

Kirjoittaja

Tarmo Malmberg, YTT, HuK, tiedotusopin dosentti.

Tarmo Malmberg on tiedotusopin dosentti Tampereen yliopistossa. Malmberg tutkii modernin mediajärjestelmän kehitystä, erityisesti julkisuuden rakennemuutoksia 1800-luvulta 2000-luvulle.